

Michałowski Piotr, malarz, rzeźbiarz, rolnik, urzędnik państwowy i działacz społeczny, ur. 2 VII 1800 Kraków, zm. 9 VI 1855 Krzyżtoporzyce k. Krakowa. Syn Józefa i Tekli z Morsztynów, ojciec Celiny, malarki amatorki, ożeniony w lutym 1831 z Julią z Ostrowskich. Pochodził z zamożnej rodziny szlacheckiej, jego ojciec był senatorem Wolnego Miasta Krakowa. W dzieciństwie silnie przeżył wydarzenia związane z kampaniami napoleońskimi. Uczył się w domu, w wieku lat 14 zdał eksternistycznie maturę. Zapewne w 1815 wstąpił jako wolny słuchacz na uniwersytet w Krakowie. Początkowo studiował nauki ścisłe i przyrodnicze, następnie matematykę, wreszcie filologię klasyczną i orientálną u J. S. Bandtkiego, W. Münnicha i H. Schugta.

Równoległe z nauką w domu i na uniwersytecie M. uczył się muzyki, do której miał wykazywać wybitne zdolności, oraz rysunku. Jego nauczycielami byli Michał Stachowicz, Józef Brodowski (zapewne od 1816) i Franciszek Lampi (listopad 1817 — lipiec 1818). Najstarsze zachowane prace M., wykonane kredką i gwaszem, pochodzą z 1813 i przedstawiają sceny wojskowe (MNK). Mniej więcej w tym samym czasie kopiował dzieła Aleksandra Orłowskiego. Istnieją też 2 rysunki z okresu nauki u Brodowskiego (Bibl. Ossolińskich). W 1818 M. wykonał portret Tadeusza Kościuszki oraz widok wnętrza katedry w Krakowie w czasie jego uroczystości pogrzebowych,

rytowane przez Carla Pfeiffera w Wiedniu. W t.r. przebywał 6 tygodni w Wiedniu i zapoznał się z tamtejszymi zbiorami sztuki. Na przełomie września i października 1819 był w Warszawie, gdzie zwiedzał pierwszą wystawę sztuk pięknych, na której temat wypowiedział się bardzo negatywnie.

Na początku kwietnia 1821 M. udał się na dalsze studia do Getyngi, przez Tomaszów Mazowiecki, Wrocław (17 IV), Drezno (gdzie odwiedził gen. Karola Kniaziewicza), Lipsk (2 V, oglądał tam pomnik ks. Józefa Poniatowskiego). Do Getyngi dotarł 6 V i po kilku dniach zapisał się na wydział prawny tamtejszego uniwersytetu, wbrew początkowym planom kontynuacji studiów filologicznych. Ten zwrot w zainteresowaniach wiązał się z fascynacją tzw. szkołą historyczną w teorii prawa. Profesorowie M. w Getyndze to jej współtwórcy, G. v. Hugo i K. F. Eichhorn oraz wybitni historycy G. Sartorius i A. Heeren. M. przeszedł w ten sposób głęboką lekcję romantycznego historyzmu, umacniając przy tym własne przekonania patriotyczne. Z Getyngi wyjeżdżał do Hanoweru i Eilsen, gdzie rysował konie oraz kawalerzystów armii hanowerskiej.

W 1823 powrócił przez Hamburg i Berlin (2 IX) do Krakowa (17 IX) i jeszcze pod koniec t.r. wstąpił jako bezpłatny praktykant do Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu w Warszawie. W czerwcu 1825 uzyskał urlop i w towarzystwie swego powinowatego Władysława Ostrowskiego oraz muzyka Teichmanna z Krakowa udał się w zalecaną przez lekarzy podróż do Szwajcarii, pñ. Włoch i Austrii. W drodze powrotnej zapoznał się z przemysłem metalowym w Styrii i po powrocie, pod koniec 1825 przedłożył ministrowi Franciszkowi Ksaweremu Druckiemu-Lubeckiemu sprawozdanie. Z inicjatywy Lubeckiego 14 I 1826 M. uzyskał etat w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, a w marcu t.r. rozpoczął kilkumiesięczną inspekcję rządowych zakładów przemysłu ciężkiego. 27 VI 1827 został mianowany radcą górniczym i naczelnikiem Oddziału Hutniczego w tejże Komisji z pensją 12000 złp. Mieszkał odtąd na przemian w Warszawie oraz w Białogonie pod Kielcami. W 1828 otrzymał order Św. Stanisława 3 klasy. Na początku t.r. odbył podróż do Niemiec, Francji i Anglii (w Paryżu był 2 II), a od lutego do 8 X 1830 kolejną podróż, w czasie której zapoznał się z przemysłem hutniczym Czech i Francji (w Paryżu był w czasie wypadków rewolucji lipcowej).

20 I 1831 M. został podporządkowany Rządowej Komisji Wojny, a podległe mu zakłady podjęły produkcję broni dla celów powstania. W następnych miesiącach miała miejsce intryga urzędników górniczych Gredlera i Babskiego, popieranym przez gen. Bonteps, którzy zarzucali M. rozrzutną i pełną błędów gospodarkę oraz wykorzystywanie stanowiska do celów osobistych. Odpowiedź M. na te ataki zachowała się w brudnopisie. W końcowej fazie powstania M. rozpoczął przygotowania do obrony swych zakładów, uzbrajając zatrudnionych tam robotników. Po kapitulacji opuścił stanowisko i po kilkumiesięcznym pobycie w Krakowie oraz na Podgórzu, 2 III 1832 udał się na emigrację do Francji, wraz ze swym szwagrem, a jednocześnie teściem, Antonim Ostrowskim.

W ciągu lat dwudziestych twórczość M. miała charakter amatorski. W technice rysunkowej i akwarelowej wykonywał liczne sceny wojskowe, zaprzęgi i karykatury (większe grupy prac z l. 1823–24 w MNW, z 1826 w Bibl. Ossolińskich). Pod względem stylistycznym wzorował się głównie na Orłowskim oraz Carle'u i Horace Vernetach, zbliżając się również do ówczesnych warszawskich amatorów, jak Aleksander Oborski i Jakub Sokołowski. W czasie letnich pobytów w Tomaszowie Mazowieckim u A. Ostrowskiego próbował swych sił w technice olejnej (portret A. Ostrowskiego, ok. 1824, MNW). Istotne nowości, polegające przede wszystkim na sumiennym studium z natury, a także na niezwykle dojrzałym podejściu do pejzażu, przynosi dopiero szkicownik M., używany na pocz. 1832 (MNW).

Po przybyciu do Francji M. zamieszkał początkowo w Fontainebleau, a następnie przeniósł się do Paryża. Wszedł w skład Komisji Funduszów Emigracji Polskiej, ale nie brał żywszego udziału w życiu emigracyjnym. Zetknął się natomiast osobiście z takimi znakomitościami świata politycznego i artystycznego jak Adolphe Thiers, Franciszek Liszt, ks. de Lamennais i Antoine Gros. Głównym zajęciem M. w Paryżu stało się malarstwo, a jako cel stawiał sobie sławienie pędzlem oręża polskiego. Dla uzupełnienia swych umiejętności artystycznych wstąpił do pracowni batalisty Nicolasa Toussainta Charleta, niegdyś przyjaciela Théodore'a Géricault, gdzie został wprowadzony przez konesera, hr. de Mussigny. Utrzymywał również kontakty z innymi przedstawicielami kręgu uczniów i naśladowców Géricault. Już z lata 1832 pochodzą wiadomości o rysujących się przed M. perspektywach kariery artystycznej w Paryżu. W r.

następnym przeniósł się do własnej pracowni przy rue de Cherche Midi, co wiązało się zapewne również z przyjazdem żony. Przynajmniej od t.r. akwarele M., przedstawiające głównie zaprzęgi, znajdowały szeroki zbyt w Paryżu (stałymi marszandami M. byli Durand-Ruel, Giroux, sprzedawał także za pośrednictwem Mlle Naudet i Susse), były również wysyłane za granicę (do Niemiec, podobno również do Anglii i Ameryki). Uzyskiwane ceny wahały się pomiędzy 100 i 550 fr. (artysta prowadził specyficzny rysunkowy kat. sprzedawanych prac). Praca artystyczna zajmowała w owym czasie M., według świadectwa jego córki, po 14 godz. na dobę. Oprócz nauki w pracowni Charleta prowadził on samodzielne studia nad dziełami dawnych i nowych mistrzów w Luwrze i zbiorach prywatnych, w rzeźni w Montfaucon badał anatomię konia, wykorzystywał wszelkie okazje do gromadzenia notatek rodzajowych i krajobrazowych. Tematyka jego prac to głównie typy i sceny wojskowe oraz sceny związane z pocztą dyliżansową i innymi zaprzęgami. Oprócz rysunku i akwareli, na coraz większą skalę stosował technikę olejną. Wykonał serię wizerunków żołnierzy polskich (4 z nich w Państw. Zb. Sztuki na Wawelu), przeznaczonych do reprodukcji litograficznej w albumie J. Straszewicza, do ich publikacji jednak nie doszło. Wykonał również gipsowy posążek konny Napoleona oraz popiersie własne. Głównym problemem artystycznym paryskiej twórczości M. była recepcja wzorów sztuki Géricault, z której czerpał zarówno wątki tematyczne, jak i inspiracje stylistyczne. Z dawnych mistrzów najbliższy był mu Anton van Dyck. M. definitywnie pozbył się dekoracyjnej manieri okresu amatorskiego, przechodząc na pozycję realizmu, opartego na bezpośrednim studium z natury i połączonego ze swobodą i dynamiką formy malarzkiej. Znaczna część rysunków z tego okresu charakteryzuje się pewną geometryczną sztywnością linii. W pracach akwarelowych dominują delikatnie kładzione tony brązów i błękitów, uzupełnione drobnymi plamami żywszych kolorów. Obrazy olejne, o impastowej fakturze, utrzymane są zazwyczaj w ciemnej tonacji czerni i brązów.

W czerwcu 1835 M. odbył podróż do Londynu, a już w połowie września t.r. powrócił do Krakowa, na żądanie chorego ojca. Do połowy 1837 mieszkał wraz z rodziną w Krakowie, wynajmując pracownię malarskie w jednym z budynków uniwersyteckich, a następnie w pałacu Wielopolskich. Malarstwo było wówczas dla niego głównym zajęciem. Prace wysyłał w dalszym

ciągu do Paryża swym stałym marszandom. W sprzedaży pomagali również pozostający we Francji teściowie oraz Władysław Ostrowski, internowany w Grazu. Po śmierci ojca w kwietniu 1837, M. objął rodzinny majątek Krzyżtoporzyce, dokąd przeniósł się wraz z rodziną. W miesiącach letnich t.r. przebudował tamtejszy dwór, dodając obszerną „malarnię”. Wszystko wskazuje na to, iż zajmując się z całą powagą gospodarstwem, miał zamiar kontynuować pojętą zawodowo pracę artystyczną, z myślą o wystawianiu i sprzedaży w Paryżu. W latach 1838, 1840 i 1843 M. wyjeżdżał do Wiednia, gdzie zwiedzał miejscowe zbiory sztuki, wykonując studia wg dzieł dawnych mistrzów. Uległ wówczas głębokiej fascynacji Velasquezem. W swych listach wymienia również van Dycka, Murilla, Rembrandta i Bourguignona. W 1840 M. przeniósł się do wydzierżawionego majątku Bolestraszyce pod Przemysłem, stanowiącego w 1/4 własność jego żony. Mieszkać tam, utrzymywał kontakty m.in. z Leonem Sapiechą z Krasiczyna, swym dawnym podwładnym z Oddziału Górniczego, z Leonem Rzewuskim z Podhorzec oraz z malarzem amatorem Maksymilianem Oborskim, administratorem w Sieniawie, który stał się jego nieformalnym uczniem. Ok. 1843 zetknął się z Juliuszem Kossakiem, któremu również udzielał wskazówek artystycznych. Tak w Krzyżtoporzycach jak w Bolestraszycach M. prowadził gospodarstwo rolne na wysokim poziomie. Stosował nowoczesne, na ówczesne stosunki, metody uprawy i nawożenia, wyjazdy zagraniczne wykorzystywał do zapoznania się z czołowymi osiągnięciami w tej dziedzinie, sprowadzał zza granicy okazy rasowego bydła. Prowadził również pewną działalność społeczną, wspomagając wieś w okresach nieurodzaju, czy nawet głodu (1847) i organizując naukę dla dzieci wiejskich.

W 1844 M. odbył kurację w Karlsbadzie. W l. 1844–48 wyjeżdżał wielokrotnie do Francji w sprawach rodzinnych i artystycznych. W czerwcu 1844 był w majątku A. Ostrowskiego Les Madères k. Tours. W 1845 wyjechał tam własnymi końmi wraz z całą rodziną, zatrzymując się po drodze w Monachium. Był również w Paryżu, gdzie wystawiał swe prace w galerii Léopol. We wrześniu t.r. powrócił przez Stuttgart, Norymbergę i Dreźnie do kraju (po drodze zwiedzał fabrykę maszyn rolniczych w Nancy oraz wzorowy majątek w Hohenheim), pozostawiając żonę i dzieci we Francji. Pod koniec grudnia t.r. wyjechał tam ponownie, w związku ze śmiercią A. Ostrowskiego. Resztę zimy i wiosnę 1846 spędził w Les

Madères, zapewne okresowo wyjeżdżając do Paryża. W tym samym czasie jego żona podjęła starania o uzyskanie dla niego zamówienia na pomnik Napoleona, którego modelem miała być statuetka, wykonana jeszcze w latach 1832–35, a w 1841 odlana w brązie przez Debraux d'Anglure. Sam artysta ów pomysł zdecydowanie dezaprobował, choć myślał wówczas poważnie o pozostaniu we Francji na dłużej i „odświeżeniu zawodu malarskiego i rzeźbiarskiego”. W maju 1846 M. wyruszył (już kolejną) w drogę powrotną do kraju, zwiedzając po drodze wzorowe fermy rolnicze oraz galerie malarskie w Belgii i Holandii (w listach wymienia Rembrandta, Steena, Holbeina, Pottera i Velasqueza). 23 V był w Brukseli, następnie w Gandawie, Ostendzie (29 V), Hadze, Amsterdamie (9 VI), by znów przez Hagę, Antwerpię, Brukselę (12 VI) i Kolonię powrócić do Krakowa (przed 25 VI). W czerwcu 1847 ponownie pojawił się we Francji. Projekty osiedlenia się tam na dłużej były już tak realne, że prowadzono pertraktacje w sprawie wynajęcia mieszkania w Paryżu. Dla uregulowania spraw majątkowych, w sierpniu t.r. M. powrócił do kraju, przez Brukselę (29 VIII), Kolonię, Berlin, Wrocław, Głiwice i Mysłowice, gdzie wówczas kończyła się linia kolei żelaznej. Pod koniec stycznia 1848 znów wyjechał do Paryża. Jego ówczesne zamiary nie są jasne, w listach mówi się o wynajęciu mieszkania już tylko do kwietnia, o projektach sprowadzenia rodziny do kraju oraz o planach wyjazdu do Wiednia i do Berlina dla studiów malarskich w tamtejszych galeriach. Luty i marzec 1848 M. spędził w Les Madères i Paryżu, planował wówczas podróż do Hiszpanii. Z uwagą i niepokojem (niekiedy z entuzjazmem) śledził wydarzenia europejskiej Wiosny Ludów.

W kwietniu 1848 M. powrócił do Krakowa, gdzie wszedł w skład komitetu ziemiańskiego, który 19 IV proklamował zniesienie pańszczyzny za wykupem. 6 V t.r. jako członek delegacji Krakowa brał udział w pertraktacjach z komendantem austriackim gen. Franzem Schlikiem, następnie był członkiem komisji śledczej do spraw zaburzeń kwietniowych i w specjalnym memoriale miał dowodzić niesłuszności decyzji o bombardowaniu miasta. 15 X 1848 został mianowany przez gubernatora Galicji Wacława Zaleskiego prezesem Rady Administracyjnej Okręgu Krakowskiego. Funkcję swą sprawował bardzo sprężysto i był przez przełożonych stawiany jako wzór do naśladowania. Na przełomie 1848/49 założył zakład opiekuńczy dla sierot, na którego cele przeznaczył swą pensję urzędniczą

oraz sumę 9000 złp., uzyskaną ze sprzedaży prac malarskich na specjalnej wencie. W 1850 brał aktywny udział w organizacji pomocy dla ofiar wielkiego pożaru Krakowa. W 1851 witał przybywającego do Krakowa cesarza Franciszka Józefa, w 1852 zajmował się sprawą konserwacji ołtarza Mariackiego Wita Stwosza, opracowując bardzo nowoczesnie pojęte wytyczne postępowania z dawnym dziełem sztuki. 28 II 1853 M. został wybrany prezesem Tow. Rolniczego Krakowskiego, a 19 V t.r., na skutek ostatecznej likwidacji odrębności dawnej Rzeczypospolitej Krakowskiej, otrzymał dymisję ze stanowiska prezesa Rady Administracyjnej. Jako prezes Tow. Rolniczego brał udział w organizacji wystawy rolniczej w czerwcu 1853, wygłaszał przemówienia i opracowywał memoriały dla władz w sprawach rolniczych. W 1854 odrzucił natomiast propozycję objęcia prezesury powstającego TPSP.

Związawszy się na stałe z Krakowem M. nabył dawny dwór Wodzickich obok klasztoru Karmelitów na Piasku. Okresowo wyjeżdżał również do Krzyżtoporzyc. W 1854 wynajął na pracownię malarską dwa obszerne refektarze w klasztorze Karmelitów. Z pracowni tej już nie skorzystał, złożony śmiertelną chorobą serca, trwającą całą zimę i wiosną 1855. Pochowany został na cmentarzu Rakowickim w Krakowie, płyta pamiątkowa znajduje się również w kościele Mariackim.

Periodyzacja twórczości M. w l. 1835-55 jest utrudniona, tym bardziej, że do wielu pomysłów i tematów powracał on w ciągu całych dziesięcioleci. W dalszym ciągu bardzo wiele rysował i nie zarzucił akwareli, ale punkt ciężkości jego sztuki przesunął się w kierunku malarstwa olejnego. W pierwszych latach pobytu w Krakowie rozwijał pewne wątki związane genetycznie z Paryżem (cykl kirasjerski, początki cykli artylerii konnej i napoleońskiego, *Somosierra* — wersje w układzie poziomym, akwarelowa w MNW i olejna w MNK), obok których pojawiły się obrazy przedstawiające obserwowanych na miejscu kawalerzystów austriackich (*Błękitni huzarzy* w Kunsthistorisches Museum w Wiedniu i w Muz. Górnośląskim w Bytomiu, wersja akwarelowa w MNWr, ok. 1847). Barwność odtwarzanych mundurów dawała tu okazję do wzbogacenia i rozjaśnienia palety. Od czasu przeniesienia się na wieś, malarstwo znalazło się na drugim planie wobec zajęć gospodarczych. M. dążył jednak usilnie do stworzenia pewnej symbiozy obydwu dziedzin — swe umiejętności rysunkowe wykorzystywał

dla badania zalet zakupywanych zwierząt, a wiejskie otoczenie stało się jednym z głównych tematów jego twórczości. Stopniowo, coraz więcej miejsca zajmują w niej wiejskie sceny rodzajowe, zwierzęta traktowane jako odrębny temat, malowane impresyjnie studia krajobrazowe, wreszcie portret, zarówno członków rodziny (szczególnie dzieci) jak i studia fizjonomiczne wieśniaków i Żydów. Pracując samotnie, kontakt z wielką sztuką M. utrzymywał przez studiowanie i kopiowanie rycin (Michał Anioł, van Dyck, Velasquez, Della Bella, Orłowski), co zalecał też jako metodę pracy M. Oborskiemu. Począwszy od 1838 uległ silnemu wpływowi Velasqueza. Znalazło to odbicie w pogłębieniu roli koloru, stanowiącego główny element budowy obrazu. Lata 40-te stanowią okres pełnej dojrzałości M. Stworzył w tym czasie ostatnie prace z serii artyleryjskiej (MNK), kontynuował wątek kawalkad i potyczek kawaleryjskich, w tym serię krakusów, związaną ze wspomnieniami z powstania listopadowego. Od ok. 1844 pojawiły się szkice *Szarży w wozach Somosierry* w układzie pionowym (wersja olejna w MNK, dat. po 1843 na podstawie analizy teksturowego podobrazia). Na lata ok. 1845-48 przypadają najwybitniejsze osiągnięcia M. w dziedzinie studiów fizjonomicznych, wzbogaconych o złożone podteksty symboliczne (*Seńko i Kardynał*, MNK) oraz liczne wizerunki rycerzy, hetmanów i lisowczyków, powstające z myślą o sali hetmanów na zamku wawelskim. Najprawdopodobniej w 1846 M. namalował swój największy obraz — *Napoleon na szwym koniu* (MNW), który należy wiązać z jego zamiarami wyjazdu do Paryża i włączenia się w tamtejsze życie artystyczne. Praca dla własnej satysfakcji, brak kontaktu z publicznością i krytyką sprawiały, że wiele pomysłów M. nie wychodziło w tym czasie poza stadium studiów i szkiców. Stałą jego praktyką było dwu, a nawet trzykrotne użytkowanie tych samych płócien, a fragmenty zamalowanych kompozycji są często widoczne nawet gołym okiem. Od ok. połowy dziesięciolecia M. rysował coraz częściej ostro zatemperowanym piórkiem. Pewna liczba wysokiej klasy dzieł, które można datować na lata 1848-55 świadczy, że pomimo licznych obowiązków i pogarszającego się stanu zdrowia, M. nie obniżył intensywności pracy, ani poziomu artystycznego. Powstał wówczas m.in. *Autoportret* (MNW), *Portret konny gen. Legeditscha* (wł. pryw.), *Oddział huzarów austriackich* (MNK) oraz liczne wizerunki dzieci artysty (dat. na podstawie ich wieku): tzw. *Błękitny chłopiec* (Bytom, Muz. Górnośląskie), Celiny

jako amazonki (m.in. MNW i wyjątkowej klasy egzemplarz w zb. pryw. w Wiedniu) oraz Marii (MNK). Obrazy te zdradzają skłonność do malarzkiego, syntetycznego ujmowania formy oraz dalsze pogłębienie wrażliwości kolorystycznej (np. wirtuozerskie operowanie różnymi tonami błękitu i granatu w *Błękitnym chłopcu* i *Huzarach*, niezwykle bogactwo zieleni w *Amazonce* z Wiednia). Ok. 1854 M., na prośbę uczestników bitwy pod Somosierrą z gen. Józefem, Załuskim na czele, podjął się wykonania obrazu, przedstawiającego sławną szarżę, który miał stanowić jednocześnie ukoronowanie jego wieloletnich poszukiwań. Z planami tymi, przerwany przez śmierć, należy łączyć prawdopodobnie wynajęcie pracowni w klasztorze Karmelitów, a zapewne również większą wersję sceny w układzie pionowym (MNK). Późne akwarele M. wykazują dążność do starannego oddania szczegółów i pod wieloma względami zbliżają się do prac J. Kossaka (*Portret konny Mikołaja I*, 1849; *Wypadek w podróży*, 1855?).

Oprócz okresu pobytu w Paryżu, M. swych prac nie wystawiał i nie sprzedawał (jedyne wyjątki to wystawa w galerii Léopol w Paryżu w 1845 oraz dobroczynna wenta w Krakowie w 1849). Za życia i wkrótce po śmierci jego dzieła trafiały natomiast sporadycznie na wystawy jako własność innych osób (Drezno i Poznań 1839, Tours 1847, Kraków 1853, 1857). Twórczość M. długo pozostała niemalże nieznaną, była jednak zawsze wysoko oceniana, jak dowodzą nieliczne wzmianki krytyczne. Do zbiorów publicznych (MNK) pierwsze jego obrazy trafiły w 1884. Przełomu dokonała dopiero Wystawa Sztuki Pol. we Lwowie w 1894, gdzie zgromadzono 72 prace M., który zajął odtąd czołowe miejsce w dziejach malarstwa pol. XIX w. Późniejsze ważniejsze pokazy: 1913 — Warszawa (TZSP, 100 prac) i Kraków (TPSP, *Koń* w malarstwie i rzeźbie pol., 123 prace), 1925 — Kraków, 1934 — Warszawa (IPS) i Wiedeń (Galerie Würthle, 39 prac ze zb. E. Merwina), 1948 — Kraków (MNK), 1950 — Sopot, 1955 — Kraków (MNK, TPSP), 1956 — Warszawa (TZSP i MNW), 1983 — Wiedeń (Künstlerhaus, wystawa wspólna z Arturem Grotgerem), 1992 — Warszawa (MNW, Kolekcja Ewy i Wojciecha Fibaków).

Ogromna większość prac M. pochodzi od osób bezpośrednio z nim związanych (rodziny Michałowskich, Łempickich, Jagnińskich, Ostrowskich, Oborskich). Zespoły te uległy częściowemu zniszczeniu w

czasie II wojny światowej, a ostatecznie rozproszone zostały dopiero w latach powojennych.

Muz. Okręgowe Białą Podlaska — *Rycerz na białym koniu*, akw., sygn., 31 rys. oł. i akw., 2 sygn. (8 dwustronnych), przedstawiających głównie konie i jeźdźców; Muz. Okręgowe Białystok — *Amazonka*, ol., po 1850, *Strzelec Pułku Strzelców Konnych Gwardii Napoleona I*, rys. oł., l. 30-te, *Pocztylion z luzakiem*, rys. oł., po 1835; Muz. Okręgowe Bielsko-Biała — *Wojskowy na koniu*, akw., *Jeździec na koniu*, rys. oł.; Muz. Okręgowe Bydgoszcz — *Rycerz na białym koniu*, ol., ok. 1835–40 oraz 6 szkiców dwustronnych przedstawiających konie, rys. oł.; Muz. Górnośląskie Bytom — *Portret Maksymiliana Oborskiego*, ol. oraz *Siwý koń*, *W stajni*, *Koń*, wszystkie akw., a także zb. 40 rys. oł., kredką, piórkiem, akw., gwaszem i sepią, przedstawiających głównie studia koni i jeźdźców; MN Gdańsk — *Wjazd do stajni*, *Studium chłopca wiejskiego*, *Portret młodzieńca w białej kryzje*, *Głowa konia*, wszystkie ol., ok. 1840; MN Kielce — *Studium konia*, ol., ok. 1830, *Ludwik Popiel na koniu*, ol., 1831–32, *Koń pędzący w galopie*, akw., ok. 1833, *Przekupki francuskie*, akw., sygn., ok. 1833; Muz. Okręgowe Konin — *Szkic koni w układzie antycznym*, akw., 1832–35; BJ — *Maształarz wyprowadzający konia*, rys. piórkiem, ok. 1850; MNK — 52 obrazy ol. (portrety, sceny rodzajowe, myśliwskie i batalistyczne, studia koni) oraz *Cesarz Napoleon I na koniu*, brąz, 1832–35; MNK Oddz. Czapskich — 160 rys. oł., piórkiem, kredką i akw. (sceny rodzajowe, wojskowe i historyczne, portrety oraz studia koni), a także *Autoportret*, akw.; Państw. Zb. Sztuki na Wawelu — *Grupa żołnierzy na koniach*, *Koń gniady*, *Wielki Książę Konstanty Pawłowicz*, wszystkie akw. i *Jan III na koniu*, rys. sepią, wizerunki żołnierzy z okresu powstania listopadowego, rys. i akw.; Muz. Okręgowe Lublin — *Portret pana Brześciańskiego*, akw., sygn., *Chłopiec stajenny z koniem*, rys. oł.; Muz. Sztuki Łódź — *Portret mężczyzny*, ol., ok. 1840, 2 rys. oł. i akw. przedstawiające konie i jeźdźca oraz 16 rys. piórkiem (w tym 2 sygn.), przyklejonych do jednej planszy, przedstawiających konie i jeźdźców; Muz. Śląska Opolskiego Opole — *Studium konia*, akw. oraz 7 rys. oł., piórkiem, kredką, akw. i sepią przedstawiających studia koni i jeźdźców; MNP — 10 obrazów ol. z l. 1830–55 o tematyce przede wszystkim portretowej, 7 akw. i 18 rys. oł., kredką, sepią i akw. (w tym 5 dwustronnych) przedstawiających konie i jeźdźców; Muz. Ziemi Przemyskiej Przemysł — *Portret P. Durand* i *Nauczyciel*

muzyki, obie akw., 3 rys. ol. dwustronne i 2 rys. ol. i sepia, l. 1831-50, przedstawiające konie i jeźdźców; Muz. Okręgowe Rzeszów — 3 rys. ol. piórkiem i akw. przedstawiające konie i jeźdźców (autorstwo wątpliwe); Muz. Pomorza Środkowego Słupsk — *Studium konia*, akw.; MN Szczecin - *Koń*, akw., sygn., *Napoleon (Studium koni)*, sepia oraz 3 rys. ol., piórkiem i akw. przedstawiające jeźdźców, 1 rys. piórkiem przedstawiający krowę; Muz. Okręgowe Toruń — *Krakus*, ol., ok. 1835-37, *Chłopiec i Studium konia*, oba sepia, 1844-48 oraz 1 rys. ol. dwustronny i 1 rys. ol. i akw., oba ok. 1840, przedstawiające szkice koni i jeźdźców; Muz. Literatury im. A. Mickiewicza Warszawa — *Napoleon na szwym koniu*, ol., *Portret młodej kobiety na koniu*, ol., ok. 1853-55, *Rewia Wielkiego Księcia Konstantego*, akw., ok. 1830, 2 rys. ol., oba dwustronne, przedstawiające konie i jeźdźców; BN — 1 rys., awers: szkice łbów końskich, rys. ol. i kredką, rewers: jeździec na koniu, rys. piórkiem, ok. 1825; Gab. Ryc. BUW — *Ułan austriacki na koniu*, rys. ol.; MNW — 35 obrazów ol. z l. 1835-41 o tematyce głównie portretowej oraz 5 obrazów ol. przypisywanych M. (w tym 2 sygn.), a także 628 rys. ol., kredką, sangwiną, piórkiem, sepia i akw. (niektóre sygn.), przedstawiające głównie studia portretowe, szkice koni, sceny rodzajowe i szkice do obrazów oraz 4 szkicowniki zawierające rys. ol. i piórkiem (1 z 1832; 1 oprawiony wspólnie ze szkicami Antoniny Ostrowskiej, l. 1822-45) i *Autoportret*, gips, ok. 1830 (odlew w brązie z 1956); MNW Oddz. Nieborów — *Huzar na koniu*, akw., sygn., ok. 1835-37; Bibl. Ossolińskich — 14 rys. ol., piórkiem, sepia i akw. (w tym 4 dwustronne), niektóre sygn., 2 z 1826, o tematyce związanej z końmi i portretowej; MNWr — *Napoleon konno wydający rozkazy*, ol., ok. 1835-37, *Chłopak na koniu*, ol., ok. 1850, *Błękitni huzarzy*, ol. i akw., po 1835, *Mohort*, *Lansjer francuski*, obie akw., ok. 1835 oraz 5 rys. ol. i akw. (w tym 1 dwustronny), l. 1830-46, o tematyce portretowej i rodzajowej; Musée Curtius Liège — *Konny pocztynion*, akw., sygn., 1832-35; Lw. Galeria Obrazów Lwów — 4 akw.; Muz. Krajoznawcze Łuck — *Zaprzęg*, akw., 1852; Tow. Hist.-Lit. Paryż — *Szkic jeźdźca*, rys. piórkiem, sygn.; Galeria Karaska Praga — *Szkic konia*, rys. ol., *Studia trzech jeźdźców*, rys. piórkiem i sepia; Musée des Beaux-Arts Rouen — *Autoportret*, ol., ok. 1838, *Gmiady koń zaprzężony do wozu*, rys. ol. i akw., sygn., ok. 1832-35; Kunsthistorisches Museum Wiedeń — 5 obrazów ol., ok. 1844-46, o tematyce portretowej i rodzajowej.

Ponadto u Wojciecha Fibaka, Greenwich, Connecticut (USA) — 8 obrazów ol. głównie o tematyce portretowej (w większości zakupionych w antykwariacie C. Bednarczyka w Wiedniu); u Józefa Grabskiego, Wiedeń — *Autoportret młodzieńczy*, przypisywany M. oraz rys. i akw.; u Barbary Piaseckiej-Johnson, Princeton, New Jersey (USA) — *Huzar na koniu*. Poza tym rys. i akw. w posiadaniu: K. Mańkowskiego, Paryż, M. Walickiego i M. Cieplińskiego, Waszyngton oraz E. Luki, Garfield, New Jersey (USA).

Nagler G. K., *Neues allgemeines Künstler-Lexicon*, t. 9, München 1840. — Rastawiecki, Sł. mal., t. 3. — Enc. Org., t. 18, 1864. — Lejeune T., *Guide théorique et pratique de l'amateur des tableaux ...*, Paris 1864, t. 1, s. 328. — Wurzbach C., *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, t. 18, Wien 1868. — Larousse P., *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle*, t. 11, Paris 1874. — Müller H. A., Singer H. W., *Allgemeines Künstler-Lexikon*, t. 3, Frankfurt a/Main 1898. — WEPI, t. 45-46, 1911 (Broniewski K.). — Mireur H., *Dictionnaire des ventes d'art...*, t. 5, Paris 1911. — ThB, t. 24, 1930 (Batowski Z.). — Bénézit, t. 6. — *Kindlers Malerei Lexikon*, t. 4, Zürich 1967 (Ryszkiewicz A.). — Grajewski, 1972. — PSB, t. 20 (Dobrowolski T.). — *Pol. bibliografia sztuki 1801-1944*, t. 1, cz. 2, Wr. 1976.

Lagarde Messence (A. L. Ch. Chambonas de), *Les obsèques de Kościuszko...*, Munich 1819, s. 47. — Falkenstein K., *Tadeusz Kościuszko*, Wr. 1827, s. 225. — Gredder J., *Uwagi nad urzędowaniem p. Piotra Michałowskiego, naczelnika oddziału hut w wydziale górnictwa krajowego*, [b.m.] 1831. — Raczyński A., *Geschichte der neueren deutschen Kunst*, Berlin 1836-40, t. 1, s. 388, t. 3, s. 579. — Kremer J., *Listy z Krakowa*, Kr. 1843, t. 1, s. 81. — Popiel P., *Piotr Michałowski zm. 9 VI 1855*, Czas, 1855 nr 135, s. 1-2 (przedruk: tenże, *Pisma*, Kr. 1893, t. 2, s. 247-251). — Jelowski A., *Mowa pogrzebowa na cześć Piotra Michałowskiego ... (miana w Paryżu w Kościele Wniebowzięcia ...) 9 czerwca 1856*, Paryż 1856. — Łętowski L., *Rys życia Piotra Michałowskiego*, Bibl. warsz., 1858 t. 2, s. 500-512. — [Grzymała W. D.], *Z Ukrainy list ...*, Lipsk 1859, s. 9. — Łepkowski J., *Z przeszłości. Szkice i obrazy*, Kr. 1862, s. 141-142. — Załuski J., *Wspomnienia o pułku lekkokonnym gwardii Napoleona I*, Kr. 1865, s. 97-99. — S[obieszczański] F. M., *Piotr Michałowski*, Tyg. il., 1867 pótr. I, s. 277-278. — *Piotr Michałowski*, Opiekun Domowy, 1869 nr 44, s. 347. — Zalewski A., *Przegląd artystyczny. Malarstwo*, Na dziś, I, 1872, t. 1, s. 349-350. — Stattler W. K., *Przypomnienie starych znajomości*, Kłosy, 1874 pótr. I, s. 295. — Łuszczkiewicz W., *Przegląd krytyczny dziejów SSP w Krakowie (1818-73)*, Bibl. warsz., 1875 t. 3, s. 191, t. 4, s. 71. — Niemcewicz J. U., *Pamiętniki*, P. 1877, t. 2, s. 259. — Gorzkowski M., *O artyst. czynnościach Jana Matejki ...*, Kr. 1881, s. 8. — Mycielski J., *Z pod wieży Eiffel. Wrażenia i opisy*, Kr. 1890, s. 137. — Ł[empicki] A., *Roza Bonheur*, Kr. 1890 (nadbítka z Czasu), s. 7. — Skarbek Borowski J., *Juliusz Kosak*, Kr. 1890, s. 9-10, 45, 47. — Łuszczkiewicz W., *Karta z dziejów pol. malarstwa z doby poprzedzającej jego rozkwit 1765-1850*, Kr. 1892 (nadbítka z Świata), s. 33. — Bołoz-Antoniewicz J., *O malarstwie pol. ...*, Kwart. Hist., XII, 1898,

- s. 244-246. — Lippoman J. A., *Pamiętnik Tow. Rolniczego Krak. za czas od r. 1845 do r. 1895*, Kr. 1898, s. 29-32. — Boetticher F., *Malerverke des 19. Jahrhunderts*, t. 2, Dresden 1901. — Piątkowski. — Piątkowski H., *Piotr Michałowski 1800-55*, [w:] *Album biograficzne zasłużonych Polaków i Polek w. XIX*, t. 2, W. 1902. — Mycielski. — Jasieński F., *Piotr Michałowski* (2 noty), [w:] *Sztuka pol. Malarstwo*, pod red. Jasieńskiego F. i Łady-Cybulskiego A., Lw. 1904. — Swieyowski. — Kończyc T., *Piotr Michałowski 1800-55*, Wędrowiec, 1905 półr. II, s. 660-662. — Olszewski M., *Rozwój pol. malarstwa*, Kr. 1907, s. 92-96. — Smoliński J., *Portret Tadeusza Kościuszki malowany przez Piotra Michałowskiego*, Tyg. il., 1907 półr. I, s. 449. — N. N. [Michałowska C.], *Piotr Michałowski. Rys życia, zawód artystyczny, działalność w życiu publicznym*, Kr. 1911. — Łuniński E., *Napoleon (Legiony i Księstwo Warszawskie)*, W. 1911. — Jabłoński-Pawłowicz I., *Wspomnienie o Matejce*, Lw. 1912, s. 13. — Łuniński E., *Piotr Michałowski*, Świat, 1912 nr 8, s. 5-7. — Sapięha L., *Wspomnienia z lat 1803 do 1863*, wyd. Pawłowski B., Kr. 1912, s. 63-64, 78. — Schroeder A., *Piotr Michałowski*, Kronika powsz., 1912 nr 45, s. 315-316. — Bartoszewicz K., *Malarze i rytmownicy lwowscy w r. 1849*, Tyg. il., 1913 półr. II, s. 924. — B[reza] A., *Wystawa zbiorowa Piotra Michałowskiego*, Świat, 1913 nr 16, s. 4-5. — Lubierzyński F., *Z TZSP. Piotr Michałowski*, Złoty Róg, 1913 nr 15, s. 5-6. — Piątkowski H., *Piotr Michałowski*, Tyg. il., 1913 półr. I, s. 314. — *Generał Zamoyski 1803-68*, t. 3, P. 1914, s. 254. — *Wystawa P. Michałowskiego w Krakowie*, Światowid, 1925 nr 50, s. 7. — Niewiadomski E., *Malarstwo pol. XIX i XX w.*, W. 1926. — Popiel P., *Pamiętniki*, Kr. 1927, s. 121-122, 211-212. — Chmarzyński G., *Piotr Michałowski, Francja i Polska*, Kur. pozn., 1928 z 9 I. — Kopera F., *Dzieje malarstwa w Polsce*, t. 3, W. 1929. — Sterling M., *Wystawa mydła w Zachęcie a Piotr Michałowski*, Wiad. lit., 1929 nr 15, s. 4. — Kuhn A., *Die polnische Kunst von 1800 bis zur Gegenwart*, Berlin 1930. — d'Abancourt de Franqueville H., *Piotr Michałowski*, Sztuki Piękne, VII, 1931, s. 289-324. — Gumowski M., *Galeria obrazów A. hr. Raczyńskiego w Muz. Wielkop.*, P. 1931. — Sterling M., *Życiorys Piotra Michałowskiego*, Pam. warsz., 1931 z. 10-12, s. 91-104. — Husarski W., *Le style romantique*, Paris 1931. — Sterling M., *Piotr Michałowski*, W. 1932. — Tenże, *Niezadowolonym z wystawy Michałowskiego*, Wiad. lit., 1934 nr 25, s. 6. — Czyżewski T., *Malarstwo Piotra Michałowskiego. Z powodu wystawy w Warszawie*, Głos Plastyków, 1934 nr 1-12, s. 111-114. — Niesiołowski T., *Piotr Michałowski*, tamże, s. 115-116. — Tietze H., *Piotr Michałowski*, Die Kunst, 1934 z. 1, s. 26-32. — Husarski W., *Piotr Michałowski (1800-55)*, [w:] *Pol. malarstwo nowoczesne*, W. 1935. — Bocheński Z., *Wojsko pol. w twórczości Piotra Michałowskiego*, Polska zbrojna w kulturę, 1938, nr 4 (dod. do nr 30 Polski Zbrojnej). — Guinard P., *Les thèmes polonais dans l'art français du XIX siècle*, [w:] *Art polonais — art français. Étude d'influences*. Collection de l'Institut Français de Varsovie, 7, Paris 1939, s. 78. — Dobrowolski T., *Piotr Michałowski*, [W.] 1948. — Hechel F., *Kraków i ziemia krak. w okresie Wiosny Ludów*, Pamiętniki, wyd. Barycz H., Wr. 1950, s. 166. — Dobrowolski T., *Stattler a Michałowski*, Kr. 1955. — Sienkiewicz J., *Sprawa Piotra Michałowskiego*, Prz. artyst., 1955 nr 5-6. — Dobrowolski T., *O twórczości malarzkiej Piotra Michałowskiego*, Sztuka i Krytyka, 1956 nr 1-2, s. 102-159. — Mortkowicz-Olczakowa H., *Piotr Michałowski*, Kr. 1958. — Dobrowolski, t. 1. — Tenże, *Dwie wystawy Piotra Michałowskiego*, Sztuka i Krytyka, 1957 nr 2, s. 79-93. — Sienkiewicz J., *Droga do Michałowskiego*, tamże, s. 94-141. — Dobrowolski T., *Kilka słów o „Drodze do Michałowskiego”*, tamże, s. 142-145. — Masłowski M., *Piotr Michałowski*, W. 1957. — Iwazskiewicz J., *Makowski i Michałowski*, Życie Warszawy, 1957 nr 304. — Sienkiewicz J., *Piotr Michałowski*, W. 1959, 2 wyd. i wyd. niemieckie 1964. — Zanoziński J., *Piotr Michałowski*, Perspectives Polonaises, 1959 nr 3/11. — Porębski M., *Malowane dzieje*, W. 1961, 2 wyd. 1962. — Makowski T., *Pamiętnik*, oprac. i wstęp Jaworska W., W. 1961. — Witz I., *Wielcy samoucy w malarstwie*, W. 1962. — Alpatov M. V., *Etudy po istorii zapadnoeuropejskiego iskusstwa*, Moskwa 1963, wyd. niem. Köln 1974. — Jełowicki A., *Listy do Ksaweryny*, oprac. German F., W. 1964, s. 263-264. — Zanoziński J., *Piotr Michałowski*, Wr. 1965. — Nelken H., *A Drawing by Piotr Michałowski in the Fogg Art Museum*, The Art Quarterly, XXIX, 1966, s. 60-70. — Porębski M., *Z problematyki metodologicznej badań nad ikonografią pol. romantyzmu*, [w:] *Romantyzm*, W. 1967, s. 98-100. — Estreicherońska M., *Życie towarzyskie i obyczajowe w Krakowie w l. 1848-63*, Kr. 1968. — Fuchs H., *Die Ausstellung bedeutender Gemälde polnischer Meister in Wien*, Weltkunst, XXXIX, 1969, s. 175-176. — Jełowicki A., *Moje wspomnienia*, W. 1970, s. 312. — Girtler K., *Opowiadania. Pamiętniki z l. 1803-57*, wyd. Jabłoński Z. i Staszal J., Kr. 1971. — Ostrowski J., *Piotr Michałowski, Carlo Marochetti i projekty paryskiego pomnika Napoleona*, BHS, XXXV, 1973, s. 265-271. — Masłowski M., *Piotr Michałowski*, W. 1974. — Porębski M., *Interregnum*, W. 1975. — Prause M., *Die Kataloge der Dresdner Akademie Ausstellungen 1801-50*, Berlin 1975. — Kozakiewicz S., *Malarstwo pol. Oświecenie. Klasycyzm. Romantyzm*, W. 1976. — Fedoruk O., *Dżereła kul'turnych vzaemyn*, Kyiv 1976. — Banach J., *Ikonografia Wawelu*, Kr. 1977, t. 1, s. 27, 30, t. 2, s. 28. — Grunchech P., *Opera completa di Géricault*, Milano 1978, s. 125, 143. — Horodyński P., *Z nowych nabytków Biblioteki Jagiellońskiej. (Szkice Piotra Michałowskiego i Aleksandra Gierymskiego)*, Biuletyn BJ, XXVIII, 1978, s. 121-126. — Suchocki W., *Koń który mówi*, Teksty, 1979 nr 4, s. 171-186. — Grunchech P., *Géricault: problèmes de méthode*, Revue de l'Art, 1979 nr 43, s. 38. — Suchocki W., *Z malarzkiego dialogu Piotra Michałowskiego*, [w:] *Problemy interpretacji dzieła sztuki i jego funkcji społecznych*, P. 1980, s. 135-154. — Tenże, *Piotr Michałowski jako krytyk artystyczny*, Pozn. TPN, Wyd. Nauk o Sztuce, Spraw. nr 97 za r. 1979, P. 1980, s. 3-9. — Ostrowski J. K., *Piotr Michałowski w kręgu przyjaciół, uczniów i naśladowców Théodore Géricault*, Folia Historiae Artium, XIX, 1983. — Tenże, *Samotny jeździec. Drogi adaptacji i przekształceń tradycyjnego bohatera w twórczości Piotra Michałowskiego*, tamże, XX, 1984. — Tenże, *Piotr Michałowski*, W. 1985. — Tenże, *Piotr Michałowski Filomata*, [w:] *Symbolae historiae artium*, W. 1986. — Tenże, *Na francuskich szlakach Piotra Michałowskiego*, Roczn. Humanistyczne, XXX, 1987 z. 4. — Bazin G., *Théodore Géricault, étude critique, documents et catalogue raisonné*, t. 1, Paris 1987, s. 206-207. — Ostrowski J. K., *Pięć studiów o Piotrze Michałowskim*, Kr. 1988. — Jordanowski S., *Vademecum malarstwa pol.*, Nowy Jork 1988. — Szpor J., *Michałowski nieznanym*, W. 1991. — Suchocki W., *Somosierra Michałowskiego*, Artium Quaestiones, V, 1991. —

Warkoczewska M., *Wystawy Tow. Sztuk Pięknych w Poznaniu*, W. 1991, s. 69.

Cat. de tableaux, esquisses peintes, dessins, aquarelles, croquis, de M. Charlet, peintre ... dont la vente se fera par la suite de son décès ..., Paris 1846. — *Cat. de l'exposition de Tours*, Tours 1847. — *Spis dzieł składających wystawę ... w salach SSP...*, Kr. 1853. — Raczyński A., *Kat. der Raczynskischen Bilder-Sammlung*, Berlin 1862; Berlin 1866; Berlin 1869; Berlin 1876. — *Notice des tableaux et objets d'art ... dans les salles du petit seminaire d'Autun...*, Autun 1876. — *Kat. il. pierwszej wielkiej wystawy sztuki pol. w Krakowie*, Kr. 1887 (dodatek). — *Kat. galerii obrazów w Muz. im. Mielżyńskich TPN Poznańskiego*, II, P. 1889. — Bołoz-Antoniewicz, *Kat.* — *Kat. wystawy retrospektywnej nieżyjących malarzy pol. w Salach Redutowych w Warszawie*, W. 1898. — *Exposition retrospective d'oeuvres des peintres polonais Galerie Georges Petit*, Paris 1900. — II. *kat. obrazów i rzeźb w XIX i XX*, MNK, Kr. 1905; Kr. 1930. — *Kat. Galerii Miejskiej, Dział II*, wyd. 2, Lw. 1908, poz. 85-88. — *Kat. galerii obrazów w Muz. im. Mielżyńskich TPN w Poznaniu*, P. 1912. — *Kat. il. wystawy „Koń w malarstwie i rzeźbie polskiej”*, TPSP, Kr. 1913. — *Cat. de l'exposition de l'art polonais au Salon de la Société Nationale des Beaux-Arts (Grand Palais)*, Paris 1921. — Badecki K., *Zb. Bolesława Orzechowicza*, Lw. 1922. — *Oesterreichische Galerie. Galerie des neunzehnten Jahrhunderts im Oberem Belvedere*, Wien 1924; Wien 1937. — *Kat. zb. TZSP w Warszawie*, W. 1925; W. 1938. — Klein F., *Kat. wystawy Sto lat malarstwa pol. 1800-1900*, Kr. 1929. — *Kat. Działu Sztuki PWK*, P. 1929. — *Exposition polonaise. La Pologne en 1830, 1920, 1930*, Musée du Jeu de Paume, Paris 1931. — *Kat. Galerii Sztuki Pol., Państw. Zb. Sztuki*, W. 1932. — Sterling M., *Wystawa zbiorowa prac Piotra Michałowskiego*, W. 1934. — *Kat. zur Ausstellung Piotr Michałowski*, Galerie Würthle, Wien 1934. — Sienkiewicz J., *Kat. galerii malarstwa pol.*, MNW, W. 1938. — *Akwarele i rysunki XVIII-XIX w.*, MNW, W. 1938. — *Wystawa pol. malarstwa batalistycznego*, IPS, W. 1939. — Buczkowski K., *Piotr Michałowski. Obrazy ol., akw. i rys. w zb. MNK*, Kr. 1948. — *Kat. galerii współcz. MNK*, Kr. 1948. — Turczyński S., *Wystawa malarstwa pol. XIX-XX w.*, seria 3, TPSP, Kr. 1949. — Gąsiorowska M., *Galeria malarstwa pol. XIX i XX w.*, Muz. Pomorskie w Toruniu, Toruń 1952. — Solski T., Zembatówna M., *Ambrożego Grabowskiego „Rękorysy Polaków”*, Ze Skarba Kultury, III, 1953 z. 1, s. 153. — *Kat. wystawy pol. malarstwa hist. i batalistycznego w. XIX i XX*, TPSP, Kr. 1954. — *Real. rys. pol.* — Dobrowolski T., Blum H., *Piotr Michałowski. Wystawa rysunków, akwarel i obrazów olejnych, ...*, TPSP, Kr. 1955. — *Lwiv's'ka Derżawna Kartynna Galereja. Kat. chudożnich tvoriv*, Kyiv 1955, s. 84-85. — Sienkiewicz J., *Piotr Michałowski, Kat. wystawy*, W. 1956. — Matuszczak J., *Galeria malarstwa pol.*, Muz. Górnośląskie w Bytomiu, W. 1957. — Zrębowski R., *Malarstwo pol. w galerii Muz. Sztuki w Łodzi*, Przew.-kat., W. 1957. — Grońska M., Ochosińska M., *Zb. Pawlikowskich*, Wr. 1960. — *Malarstwo pol. od XVI do pocz. XX w.*, Galeria Sztuki Pol., MNW, W. 1962, wyd. 2, 1975. — *Sztuka warsz.*, t. 2. — Łukaszewicz P., *Piotr Michałowski* (w zb. Muz. Śląskiego), Wr. 1965. — *Malarstwo pol. Kat. zbiorów*, Muz. Śląskie, Wr. 1967. — *Kunsthistorisches Museum. Kat. der Neueren Galerie in Stallburg*, Wien 1967. — *Muz. Pomorskie w Gdańsku. Zbiory sztuki*, Gd. 1969. — Sien-

kiewicz J., *Bedeutende Gemälde Polnischer Meister. Kunst und Antiquitäten C. Bednarczyk*, Wien 1969. — Radojewski M., *Rysunki i akwarele artystów pol. XVII-XX w.*, Wr. 1969. — Sienkiewicz J., *Rys. pol. od Oświecenia do Młodej Polski*, W. 1970. — Modrzejewska B., Oborny A., *Zb. malarstwa pol.*, Muz. Świętokrzyskie w Kielcach, W. 1971. — Gintowt-Dziewiatowska L., *Piotr Michałowski. Obrazy, akwarel: i rysunki ze zb. MNW*, Muz. Okręgowe w Rzeszowie, Rzeszów 1975. — *Galeria Atanazego Raczyńskiego*, MNP, P. 1981. — *Géricault. Tout l'oeuvre gravé et pièces en rapport*, Musée des Beaux-Arts, Rouen 1981. — *Polnische Malerei und Grafik bis 1918 aus dem Nationalmuseum Szczecin*, Kunsthalle Rostock, Rostock 1982. — *Zb. Pozn. TPN w MNP*, MNP, P. 1982. — *Zwei polnische Romantiker. Michałowski, Grottger*, Künstlerhaus, Wien 1983. — *Wybór dzieł sztuki pol. i z Polską związanych ze zb. fundacji im. Ciechanowieckich*, Zamek Królewski w Warszawie, W. 1989. — Sienkiewicz J.W., *Zb. im. Olgi i Tadeusza Litawińskich*, Muz. Katolickiego Uniw. Lubelskiego, Lublin 1991. — Grońska M., *Rysunki artystów pol. i obcych w Polsce działających od XVII do XX w.*, BN, W. 1991. — *Malarstwo pol., ceny na aukcjach 1985-90*, Kr. [1992]. — *Malarstwo pol. w Kolekcji Ewy i Wojciecha Fibaków*, MNW, W. 1992.

Przemysław, 1831 nr 4, s. 1. — *Journal des Artistes*, 1835 nr 8, s. 128, nr 9, s. 144. — *Niezapominajki*. Noworocznik, I, 1847, s. 129 (Smokowski W.). — *Gaz. krak.*, 1848 nr 239, s. 1. — *Jutrzenka*, 1848 nr 170, s. 1. — *Czas*, 1849 nr 2, s. 2; 1853 nr 135, s. 3, nr 260, s. 2 (Siemieński L.); 1855 nr 131, s. 3, nr 135, s. 5, nr 139, s. 3, nr 174, s. 1; 1870 nr 8, s. 1-2, nr 28, s. 1; 1873 nr 261, s. 2. — *Nowiny (Lwów)*, 1855 nr 81, s. 31. — *Revue Universelle des Arts*, 1855 nr 5, s. 395-396. — *Gaz. warsz.*, 1856 nr 114, nr 119. — *Ateneum*, 1878, t. 3, s. 601 (Sygietyński A.). — *Tyg. il.*, 1885 półr. I, s. 223; 1913 półr. I, s. 510-511 półr. II, s. 924 (Bartoszewicz K.). — *Słowo*, 1911 z 5 X (Grzymała-Siedlecki A.). — *Świat*, 1913 nr 27, s. 7, 8. — *Kwartalnik hist.*, 1917, s. 559-560 (Barwiński E.). — *PKHS*, II, 1920, s. 10-11, 98-99. — *RK*, XXXVII, 1965, s. 131 (Bernasikowa M.). — *Art and Business*, 1992 nr 1-2 (Rocz. Aukcyjny 1991). — *Rocz. Antykwaryczny*, Dom Aukcyjny DAES, W. 1991; W. 1992.

Bibl. PAN, Oddz. Kraków, rkps 5594: dokumenty osobiste M., głównie z l. 1826-31. — AP Kraków, I. T. 1267: teka dokumentów urzędowych i osobistych M., m.in. polemika z broszurą Gredlera, sprawozdania, memoriały i przemówienia z l. 1848-54. — *Państw. Zb. Sztuki na Wawelu*, rkps PZS-III-4: brulion listu M., wypisy genealogiczne dotyczące rodziny M. — *Bibl. Instytutu Historii Sztuki Uniw. im. Adama Mickiewicza*, Poznań: Suchocki W., *Składniki genetyczne malarstwa Piotra Michałowskiego i osobista synteza jego sztuki*, 1982, mpis pracy doktorskiej. — *Bibl. Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa Uniw. im. Mikołaja Kopernika*, Toruń: Szpor J., *Materiały i technika w obrazach olejnych Piotra Michałowskiego*, 1982, mpis pracy doktorskiej. — AGAD, Akta Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, nr 2100: akta osobowe M.; Arch. Ostrowskich, nr 465: listy M. do S. Ostrowskiego, 1833-48; nr 417: listy J. Michałowskiego do A. A. Ostrowskich; nr 411 i 413: korespondencja w sprawie odlania statuetki Napoleona, 1840-41. — *Bibl. IS PAN*, nr 51: Teki Batowskiego; rkps 289: listy do M. od N. T. Charleta, J. Didota, 1833 i D. Chłapow-

skiego 1849; rkps 838: pismo W. Zaleskiego do M., 1848. — Bibl. Ossolińskich, rkps 13658/II: list Julii Michałowskiej do Józefa Michałowskiego, 1834, k. 87; rkps 210/82: fragmenty rękopiśmiennej biografii M., notatnik M. dotyczący technologii hutnictwa. — Bibl. Polska Paryż, Wrotnowska D., *Dictionnaire des artistes polonais ...*, 1947, mpis. — U J. Ostrowskiego, Kraków: Oborska T., *Oborscy herbu Roch II albo Kolumna*, ok. 1910, mpis; Dworzaczek W., *Michałowscy herbu Jasiończyk*, 1942, mpis.

J. K. Ostrowski